

DİN VE MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA HIRVAT KATOLİK KİLİSESİ VE HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİ
Croatian Catholic Church and Croatian Nationalism in the Context of Religion and Nationalism

Arş. Gör. Murat KAÇER

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölümü
muratkacer@hotmail.com
0000-0001-6076-3403

Makale Türü : Araştırma
Makale Gönderim Tarihi : 23.05.2023
Makale Revizyon Tarihi : 28.07.2023
Makale Kabul Tarihi : 15.08.2023

Atıf/Citation: Kaçer, M. (2023). Din ve milliyetçilik ilişkisi bağlamında Hırvat Katolik Kilisesi ve Hırvat milliyetçiliği. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2) , 111-125.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1301123

Öz

Din ve milliyetçilik birbirlerini farklı düzeylerde etkilemektedir. Din milli kimlikle özdeşleşerek milliyetçilik hareketlerinde motive, mobilize, manipüle etme işlevi görmektedir. Bu çalışma din ve milliyetçilik bağlamında dinin Hırvat milliyetçiliği üzerindeki etkisini ve Hırvat milliyetçiliği ile Hırvat Katolik Kilisesi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Hırvat milliyetçiliğinin gelişiminde dinin rolü, Hırvat milli kimliği ile Katoliklik arasındaki ilişki, Hırvat Katolik Kilisesi'nin Hırvat milliyetçilik hareketiyle ilişkisi, Katolikliğin Pan-Slavizm ve Pan-Yugoslavizm üzerindeki etkisi çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmada, Katolik kimliğinin hem bir mezhep hem de kültürel bir yönelim olarak Hırvatlıkla özdeşleştiği, bu özdeşleşmenin Pan-Slavist ve Pan-Yugoslavist eğilimleri zayıflattığı, Hırvatları Batı Avrupa'ya yakınlaştırdığı, bununla birlikte Hırvat Katolik Kilisesi'nin kurumsal olarak, dini ve Vatikan ile olan ilişkilerini yerel ve milli kimlik meselelerine göre daha öncelikli tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Milliyetçilik, Hırvat Milliyetçiliği, Hırvat Katolik Kilisesi.

Abstract

Religion and nationalism affect each other at different levels. By identifying with national identity, religion acts as a motivation, mobilization and manipulation in nationalist movements. This study aims to examine the influence of religion on Croatian nationalism and the relationship between Croatian nationalism and the Croatian Catholic Church in the context of religion and nationalism. The role of religion in the development of Croatian nationalism, the relationship between Croatian national identity and Catholicism, the relationship of the Croatian Catholic Church with the Croatian nationalist movement, the effect of Catholicism on Pan-Slavism and Pan-Yugoslavism are examined within the scope of this study. The study shows that the Catholic identity is identified with Croatian as both a sect and a cultural orientation, this identification weakens the Pan-Slavist and Pan-Yugoslavist tendencies, and brings the Croats closer to Western Europe, however, the Croatian Catholic Church institutionally prioritized religious/Vatican issues over local and national identity issues.

Keywords: Religion, Nationalism, Croatian Nationalism, Croatian Catholic Church.

GİRİŞ

Din ile milliyetçilik arasındaki ilişki hem din ve siyaset hem de milliyetçilik literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Din, milliyetçilik hareketlerinin gelişimini farklı düzeyde etkilemiştir. Denilebilir ki tüm milliyetçilik hareketleri dinî değer, kurumlar ve aktörler ile bir şekilde ilişkili olmuştur; ama kimi milliyetçilik hareketinde ise dinin rolü çok daha büyüktür. Milli kimlikle özdeş hale gelen din, bağımsızlık mücadelelerinde kitlelerin bilinçlenmesini kolaylaştıracak maddi ve manevi kaynakları sağlayarak insanları motive, mobilize, manipüle edilmesinde önemli rol oynamıştır. İran, Sri Lanka, Hindistan, Pakistan, Suudi Arabistan, İsrail ve Filistin gibi ülkelerde dinî anlatılar ile mitler, semboller ve ritüeller iç içe geçmiş ve ulusal kimlikler üzerinde güçlü bir şekilde etkili olmuştur.

Eski Yunan ve Roma, Bizans, Osmanlı ve Katolik Avrupa olmak üzere dünyanın dört büyük medeniyetinin etkili olduğu Balkan coğrafyasında da dinî ve mezhepsel kimlikler, burada yaşayan halkların sosyal ve siyasal sınırlarını belirleyen en temel unsurdur. Bu halklardan biri olan Hırvatlar özelinde Katolik kimliği, hem bir din/mezhep hem de kültürel bir yönelim olarak, Hırvatları benzer dili konuştukları Ortodoks Sırp ve Müslüman Boşnaklardan ayırmış; Hırvatlık, Katolikle eşit hale gelmiştir. Katoliklik, Hırvatların dini yaşayışlarından ve pratiklerinden bağımsız olarak bir dini inançtan ziyade bir kimlik, ulusal tutum ve davranış halini almıştır.

Bu çalışma dinin Hırvat milliyetçiliği üzerindeki etkisini ve Hırvat Katolik Kilisesi ile Hırvat milliyetçiliği arasındaki ilişkiyi ele almayı amaçlamaktadır. Hırvat milliyetçiliğinin gelişiminde dinin rolü nedir? Hırvat milli kimliği ile Katoliklik arasında nasıl bir ilişki vardır? Hırvat Katolik Kilisesi'nin Hırvat milliyetçilik hareketiyle ilişkisi nedir? Hırvat Katolik Kilisesi açısından milli kimlik meseleleri mi din mi önceliklidir? Katoliklik Pan-Slavizm ve Pan-Yugoslavizmi nasıl etkilemiştir? Bu sorular bağlamında çalışmanın temel tezi, Katolik kimliğinin hem bir din/mezhep hem de kültürel bir yönelim olarak Hırvatlıkla özdeşleştiği, bu özdeşleşmenin Pan-Slavist ve Pan-Yugoslavist eğilimleri zayıflattığı, Hırvatları Batı Avrupa'ya yakınlaştırdığı, bununla birlikte Hırvat Katolik Kilisesi'nin kurumsal olarak, dini ve Vatikan ile olan ilişkilerini yerel ve milli kimlik meselelerine göre daha öncelikli tuttuğudur.

Türkiye'de bu alandaki çalışmalara bakıldığında, milliyetçilik çalışmalarının temelde Balkan milliyetçiliği geniş başlığı altında incelendiği görülmektedir. Balkanlardaki Osmanlı hakimiyetiyle bağlantılı olarak Sırp, Bulgar ve Arnavut milliyetçiliklerini ayrı olarak inceleyen çalışmalar da mevcuttur (Erdem, 2020). Bununla birlikte Hırvat milliyetçiliği ayrı başlık olarak değil; Balkan milliyetçiliğiyle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise Hırvat milliyetçiliği din ve milliyet bağlamında tekil olarak ele alınmaktadır.

Bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Öncelikle din ve milliyetçilik arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar aktarılacaktır. İkinci bölümde Hırvat milliyetçiliğinin gelişimi, üçüncü bölümde Hırvatların Hristiyanlığa geçişleri ve Katolik mezhebinin Hırvatistan'da baskın hale gelmesi ve son bölümde ise Katolik Kilisesi ile Hırvat milliyetçiliği arasındaki ilişkiler ele alınacaktır.

1. DİN VE MİLLİYETÇİLİK

Din ile milliyetçilik arasında tarihsel, teorik ve ampirik olarak yakın bir ilişki vardır. Tarihsel olarak din, milliyetçiliğin ve ulus-devlet oluşumunun en güçlü dayanaklarından biri olmuştur. Teorik olarak, dinlerin milliyetçiliğin yeni bir kimlik oluşturma sürecinde dil, kavram, değer ve kurum sağlamada önemli bir rol oynadığı görülmektedir. En seküler milliyetçilik türlerinin bile toprak, halk ve ulus için dinî veya yarı dinî temeller bulmaya çalışması bu teorik ilişkinin varlığına dair önemli ipuçları vermektedir. Ampirik olarak, dinin kurum, aktör ve fikir bakımından milliyetçi hareketler, ulus devlet ve siyasi aktörlerle karşılıklı veya yan yana konumlandığı görülmektedir. Din, milliyetçi hareketleri ya desteklemiş ya da şiddetle karşı çıkmış ya da kayıtsız kalmış ve herhangi bir söylemsel ya da operasyonel tepki göstermemiştir (Soper ve Fetzer, 2018: 2).

Din ile milliyetçilik, milli kimlik ve millet arasında pozitif veya negatif bir ilişki olup olmadığından bağımsız olarak, her iki kavram setinin de belirli bir grup için dayanışma kaynağı olduğu, belirli bir kimliğe ve kültüre atıfta bulunduğu, "hayali bir topluluğu" paylaştığı, sembolleri önemsendiği, kendi mensuplarını paylaşılan ortak anlamlarla tatmin ettiğini söylemek mümkündür. Hem din hem de milliyet/milliyetçilik "*mekan ve zaman ekseninde insanları hem birleştirebilen hem de bölebilen eşit şekilde hayal edilmiş topluluklardır*" (Soper ve Fetzer, 2018: 9; Anderson, 2006: 5-6; Fokas, 2015: 1-2).

Din ve milliyetçilik tartışmalarına bakıldığında bu ilişkinin açıklayıcı ve eleştirel bir şekilde dört temel başlık altında incelendiği görülmektedir (Brubaker, 2012). İlk yaklaşım, din ve milliyetçiliği benzer olgular olarak ele almaktadır. Burada milliyetçilik dine benzetilmekte veya milliyetçilik bir din olarak nitelendirilmek suretiyle tanımlanmaktadır. Carlton Hayes ve Anthony Smith'in fikirlerini bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. "*Bir din olarak milliyetçilik*" bağlamını kuran Hayes, milliyetçiliğin öz itibarıyla dinî olan derin ve mücbir bir duyguyu harekete geçirdiğini belirtmektedir. Milliyetçiliğin tanrısı, anavatanın kişileştirilmesidir. Ulusun ebedi ve ezeli olduğu söylemi, milliyetçiliğin spekülasyon teolojisini oluşturur. Milliyetçiliğin bayramlar, oruçlar, haçlar ve kutsal günler gibi insanları bir araya getiren ve heyecanlandıran çeşitli törenleri, bayramları ve ritüelleri vardır. Dinin kutsal metinleri gibi milliyetçiliğin de mensuplarının ve taraftarlarının başucunda bulundukları metinleri, kitapları ve yazıları vardır. Böylece Hayes, milliyetçiliğin tıpkı din gibi değer, şahsiyet, eylem, kuram ve kurumları olduğunu savunmaktadır (Hayes, 1995; Brubaker, 2012: 3). Smith de daha sofistike bir açıklama ile milliyetçiliğin insanların yeni dinî olduğunu ileri sürmektedir. Milliyetçilik dünyevi kolektif bir "kurtuluş" arayışını içerdiği için özsel olarak; kutsal/uhrevi olanı dünyevi olandan ayıran ve onun mensup ve müntesiplerini tek bir inançlı ahlaki toplulukta birleştiren inanç ve uygulamaları içerdiği için işlevsel olarak bir dindir. Milliyetçilikteki ulusal kahramanlar, peygamber ve Mesih rolünün; gelecek kuşaklar ise ahiret hayatının karşılığıdır (Smith, 2018; Brubaker, 2012: 3).

Din ve milliyetçiliğin birbirleriyle ilişkisine dair ikinci yaklaşım, dini, belirli durumlarda milliyetçiliğin kökenini, gücünü veya ayırt edici karakterini açıklamaya yardımcı olduğudur. Bu yaklaşım Protestanlık-İngiliz milliyetçiliği, Katoliklik-Polonya milliyetçiliği, Şinto-Japon milliyetçiliği gibi tekil olayları ele alarak belli dinlerin veya mezheplerin

belirli milliyetçilik biçimlerini nasıl şekillendirdiğini açıklamaktadır. Bu yaklaşımda dinî motifler, anlatılar ve sembollerin siyasi alana aktarılarak milliyetçi iddialarının inşa edilmesinde önemli rol oynadığı savunulmaktadır (Brubaker, 2012: 5-6).

Din ve milliyetçilik ilişkisine dair üçüncü yaklaşım ise milliyetçilik ile dinin iç içe geçmiş iki olgu olduğunu ileri sürmektedir. Burada, din, dışsal veya bağımsız olarak milliyetçiliği açıklamaya çalışan bir değişken değil, milliyetçiliğin bir parçası olarak ve onunla iç içe geçmiş bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda dinî ve ulusal sınırlar gevşek veya güçlü bir şekilde birbirleriyle örtüşür. Sih milliyetçiliği ve Yahudi milliyetçiliği gibi ulusun yalnızca belirli bir dine mensup olanlardan oluştuğu şeklindeki tasavvur, din ile ulusal sınırların birbiriyle güçlü şekilde örtüştüğü anlamına gelmektedir. Yerel dinî sınırlar ile ulusal sınırların birbiriyle örtüştüğü, dinin veya mezhebin kişinin etnik köken veya milliyeti tanımlamasını sağlayan birincil ayırıcı işaret olduğu, ama dinin sadece bu yerel topluluklarla sınırlanmayıp ulusal sınırların ötesine de uzandığı Kuzey İrlanda, Hırvat ve Sırp örneklerinde ise din ile ulusal sınırlar birbiriyle zayıf bir şekilde örtüşmektedir. Ayrıca bu üçüncü yaklaşım kapsamında din her zaman ulusun sınırlarını tanımlamak zorunda değildir. Din ulusun söylemsel veya ikonik temsilinin merkezinde yer alan mitleri, metaforları ve sembolleri sağlamak suretiyle de milliyetçilik ile iç içe geçebilir (Brubaker, 2012: 8-9).

Din ve milliyetçilik ilişkisine dair dördüncü ve son yaklaşım, milliyetçiliği dinî bir biçim olarak ele alır. Burada seküler milliyetçilik ile dinî milliyetçilik arasında bir ayırım yapılarak dinî milliyetçilik kendine özgü bir milliyetçilik türü olarak ortaya konmaktadır. Din, milliyetçi söylemde sadece bir aksesuar, dekor veya çerçeve işlevi görmez; seküler milliyetçiliğe farklı ve ona alternatif olarak dinî tipte bir milliyetçi program sunmaktadır. Çünkü din, hayatın tüm alanını düzenlemeye muktedir bütünleştirici bir işlev görebilme kapasitesine sahiptir (Brubaker, 2012: 12-13).

2. HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİ

Hırvatlar, Batı Ukrayna'dan Bohemya'ya, oradan da Doğu Alpler'den geçerek şimdiki vatanlarına yerleşmiş; Avarlar zayıflayınca ortaya çıkan kargaşa ve karışıklardan faydalanarak Roma Dalmaçyası'nda ve Panonya'nın bir kesiminde kendi kabile devletlerini kurmuşlardır. Hırvatların 880 yılında kurduğu Dükalık, 925 yılında Tomislav'ın hükümdarlığı altında bağımsız bir krallık haline gelmiştir. Bu krallık 1102 yılına kadar bağımsız bir Hırvatistan Krallığı olarak varlığını sürdürmüştür. Hırvatistan Krallığı daha sonra evlilik yoluyla Pacta Conventa antlaşmasıyla sınır komşusu Macaristan krallığına dahil olarak bağımsızlığını kaybetmiş, Macar birliği altında bir meclis (Sabor) ve kralın mahallî temsilcisi olan "ban" unvanlı bir idareci tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Hırvatlar her ne kadar bağımsızlığını yitirse de Hırvat asilleri sosyal ve siyasal ayrıcalıklarını muhafaza etmeye devam etmiş ve "devlet" ruhunu canlı tutmuştur. 1526'daki Macaristan'ın büyük bölümünün Osmanlı hakimiyetine girmesiyle sonuçlanan Mohaç Muharebesi'nden sonra 1527 yılında Hırvatistan, Avusturya İmparatorluğu'na dahil olmuş ve 1918 yılına kadar Avusturya İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalmıştır (Biondich, 2006: 55; Krulic, 1998: 90; Motyl, 2001: 104; Moaçanin, 1998: 397; Tuncer, 2020: 18-19).

Modern Hırvat Milliyetçiliği, 19. yüzyılın başlarında Macarlaştırma politikasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Hırvat Milliyetçiliği ve ulusal kimliğinin temelde iki baskın özelliği vardır. İlki, Orta çağ Hırvat devleti ile ilişkilendirilen ve kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatılan bir “devlet” oldukları düşüncesidir. İkinci olarak Sırlar, Boşnaklar, Slovenler olmak üzere Güney Slav halklarıyla olan gerilimli kimlik ilişkileridir. Habsburg Krallığında Alman ve Macarlar karşısında azınlık olma, topraklarının bölünmesi ve kendi topraklarındaki Sırp azınlığı Hırvat kimliğinin gelişmesi sürecindeki diğer önemli hususlardır (Motyl, 2001: 104).

1836-1848 yılları arasında ortaya çıkan Ljudevit Gaj (1809-1872) liderliğindeki İlizizm hareketi Hırvat milliyetçiliğinin ilk aşamalardan biridir. Gaj, felsefe ve hukuk öğrenimi görmüştür. 1830 yılında “Kratka Osnova Horvatsko-Slovenskog Pravopisanja” (Hırvat-Sloven Yazım Biçiminin Temeli) adlı bir makale yayınlamaya Çek modeline uygun olan bir yazı biçimi geliştirmiştir. Amacı ç, ć, š, ž gibi harflerin yazım zorluğunu ortadan kaldırmaktır. Bu model daha sonra Hırvatlar ve Slovenler tarafından kullanılacak ve Gajica adını alacaktır. 1835 yılında çıkardığı yayın organlarında Hırvatların konuştuğu kaykavca lehçesini kullanan Gaj, başka bölgede yaşayan Hırvatların stokavca lehçesini kullanması gerçeğinden hareketle farklı bir yol izlemeye başlamıştır. Gaj, bölgesel olarak farklılaşan bu kimlikleri birbiriyle bütünleştirmek için yayınlarında stokavca lehçesini de kullanmaya başlamış, Hırvat adından da vazgeçerek İilir (İilirski) kullanmaya başlamıştır. Güney Slavlığı anlamına gelen İilir kelimesinin tercih edilmesiyle, Hırvat kullanımından rahatsız olabilecek Slavonlar, Dalmaçyalılar ve Vojna Krajinalıların itirazı da önlenmiştir. Dil ve kültür ekseninde ortaya çıkan İilizizm hareketi 1848 devrimlerinden sonra siyasi bir aşamaya geçmiştir (Demir, 2012: 231).

Siyasallaşan İilizizm hareketi iki gelenek ortaya çıkarmıştır. İlki, Hırvatçılık olarak da bilinen Ante Starčević'in Hırvat Haklar Partisi'dir. Starčević, bugünkü Bosna-Hersek ve Slovenya'yı da Hırvatistan topraklarına dahil ederek, “Büyük Hırvatistan” fikri dahilinde bu topraklar üzerinde yaşayan Katolik, Müslüman veya Ortodoks tüm Slavları Hırvat olarak tanımlamıştır (Biondich, 2006: 56; Motyl, 2001: 105; Krupalija & Demirezen, 2021: 19; Demir, 2015: 20). İilizizm diğer mezhep ve dinden Slavları da ilgilendirdiği için doğası gereği laiktir. Dolayısıyla Katolik Kilisesi ile Hırvat milliyetçiliği arasında bu dönemde keskin bir ilişki yokken Ante Starčević'in Hırvat Haklar Partisi'nin ortaya çıkmasından sonra, 19. yüzyılın ortalarında Hırvat milliyetçi ideolojisi içinde Katoliklik önemli hale gelmiştir. Hırvat milliyetçi ideolojisi içindeki bu Katolik etkisini Starčević'in “Tanrı ve Hırvatlar” söyleminde, yine yirminci yüzyılın başında bu partiden ayrılanların kurduğu Saf Haklar Partisi'nin “Hırvatlık ve Katoliklik” sloganında görmek mümkündür (Ognyanova, 2009: 157-159).

İilizizm hareketinden doğan ikinci hareket Josip Juraj Strossmayer'in Yugoslavizmidir. Rahip Strossmayer'in Yugoslavizmi sadece Habsburg sınırlarındaki Güney Slavları değil, Sırlar, Slovenler ve diğer tüm Güney Slavları federal bir krallık içerisinde siyasi ve kültürel olarak birleştirmeyi amaçlamaktadır. Hırvat kimliğinin şekillenmesinde önemli rol oynasalar da Starčević ve Strossmayer kitlesel ve popüler bir destekten ziyade Hırvat aydın sınıfıyla sınırlı bir etkiye sahip olmuştur (Motyl, 2001: 105; Demir, 2015: 20).

Hırvat milliyetçiliğinin kitleleşmesi ve popülerleşmesi Stjepan Radić'in Hırvat Halk Köylü Partisi'yle olmuştur. Radić, köylülerin sosyal ve ekonomik özgürlük ve refahını Hırvat milli duygularıyla ilişkilendirmiştir. Hırvat milli kimliği güçlendiğinde ve bağımsızlığını elde ettiğinde, halk da sosyo-ekonomik olarak özgürleşecektir. Esasen Stjepan Radić

oldukça pragmatist ve pratik bir program üzerinden hareket etmiştir. Josip Juraj Strossmayer'in Yugoslavcılığı ile Starçević'in Hırvatçılığını, Avusturya-Macaristan faktörü nedeniyle gerçekçi bulmayan; aynı şekilde aşırı bir merkezileşmiş bir Yugoslav devletinde de Sırp'ların çoğunluğu oluşturacağı için Hırvat kimliğinin ve haklarının zayıflamasından endişe eden Radiç, bu iki düşüncenin bir sentezi olarak Hırvatların bağımsızlığını monarşi içindeki diğer Güney ve Batı Slavlarla iş birliği yapılmasıyla mümkün olacağını düşünmüştür. Hırvat Halk Köylü Partisi, Habsburg hanedanlığı döneminde sınırlı oy hakkı nedeniyle çok etkili olamamıştır. Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı döneminde özellikle de tüm erkeklerin oy hakkına kavuşmasıyla ülkedeki en büyük ikinci parti olmuş ve seçimlerde aldığı oylarla halkın kendisine olan desteğini kanıtlamıştır (Motyl, 2001: 105; Demir, 2015: 20-21).

Daha önce Viyana ve Budapeşte ekseninde gerilimler yaşayan Hırvat milliyetçiliği Radiç'in 1928'de öldürülmesi ile bu sefer Belgrad ekseninde şekillenmiş ve bu dönemde Hırvat milliyetçiliği Belgrad'dan bir tür özerklik, hatta bağımsızlık elde etmekle tanımlanmıştır. Bu mücadele Yugoslav başbakanı Sırp Dragiša Cvetkoviç ile Radiç'in partisi Hırvat Halk Köylü Partisi'nin lideri Vladko Maček arasında yapılan bir antlaşma (Sporazum) ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşmayla Hırvatistan içişlerinde, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda bağımsız hareket etmeye başlamış, savunma, maliye ve dış ilişkilerinde Belgrad'a bağlı olmuştur (Motyl, 2001: 105).

Ante Paveliç'in Ustaşa hareketiyle Hırvat milliyetçiliği aşırı bir kanat edinmiştir. Ante Paveliç bağımsız bir Hırvatistan devleti talebiyle hareket etmiştir. 1941 yılında Yugoslavya'yı işgal ederek iki bölen Almanya ve İtalya, Paveliç'i de Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin (1941-1945) lideri olarak atamıştır. Her ne kadar isminde "bağımsızlık" geçse de esasen bu devlet fiilen Almanya ve İtalya'ya bağımlı, onların emirlerine tabi ve onlar tarafından ekonomik ve askeri olarak desteklenmek suretiyle etkin bir şekilde kontrol altına alınan bir "kukladır." Almanya-İtalya'nın inşa ettiği bu rejim Sırp'lar, Yahudiler, Çingeneler gibi azınlıklara karşı çok sayıda suç işlemiştir (Motyl, 2001: 105). Kurdukları toplama kamplarında yaptıkları, Nazi kamplarında yapılanlardan daha acımasızcadır. Naziler gaz odaları ve krematoryumları kullanmışken, Ustaşalar, Jasenovac gibi kamplarda bıçak, çekiç gibi aletlerle insanları öldürmüş, öldürdükleri insanların sayısıyla yarışmışlardır¹ (Perica, 2002: 25; Ognyanova, 2009: 162).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra babası da bir Hırvat olan Tito'nun Ustaşa güçlerini yenerek Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ni kurmasıyla Hırvatistan bu cumhuriyetin bir parçası olmuştur. Komünist rejim, diğer federe cumhuriyetlerde olduğu gibi Hırvatistan'da milliyetçiliği şiddetle bastırmıştır. 1960'ların sonlarına doğru Hırvatistan'da özellikle ekonomi alanında özerklik talebiyle başlayan çağrılar, Tito'nun 1971-1972 yıllarındaki müdahaleleriyle bastırılmıştır (Motyl, 2001: 105).

1980'lerin sonlarına kadar sessiz bir dönem geçiren Hırvat milliyetçiliği Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya'nın girdiği türbülânsta, Sırp lider Slobodan Milošević'in güçlü merkezileşme politikalarına tepki olarak tekrar canlanmış ve Haziran 1991'de bağımsızlık ilanı ile sonuçlanmıştır (Motyl, 2001: 105).

¹ Kampta esir edilenleri daha hızlı bir şekilde katletmek için srbosjek denilen ve eldiven gibi ele giyilen bıçaklar kullanılarak yarışlar yapılmıştır. Böyle bir yarışta Fransisken Petar Brzica'nın yaklaşık bin kişiyi öldürdüğü belirtilmektedir (Perica, 2002: 25; Ognyanova, 2009: 162).

3. HIRVATİSTAN'DA HRİSTİYANLIK VE KATOLİK MEZHEBİ

Hırvatların Hristiyanlaşması ile alakalı çok net tarihler olmamakla birlikte bunun barışçıl ve özgür bir şekilde ve 7. yüzyıl ile 9. yüzyıl arasında gerçekleştiği bilinmektedir. Hırvatlar ilk olarak 7. yüzyılın ortalarında bölgeye gelen Martin adındaki başrahip ile birlikte Hristiyanlıkla tanışmıştır. Cyril ve Methodius adlı iki kardeş de bölgeye 863 yılında gelmiştir. Bu iki kardeş İncil ve ayinle ilgili kitapların Eski Slav diline çevrilmesi için Glagolitik adında özel bir alfabe tasarlamış ve Hristiyanlığı Balkan Yarımadası'nın batı kısmına yaymıştır. Sekizinci yüzyıla kadar Bizans'ın hakimiyetinde olmasına rağmen, Hırvatistan'ın kıyı bölgeleri Frenk misyonerlerinin çabalarıyla ciddi bir Latin etkisinde kalmıştır. Özellikle 792'de Şarlman, Hırvatların yaşadığı toprakları ele geçirip belirlediği politikaya uygun olarak, bu toprakların Latin misyonerler tarafından Hristiyanlaştırılmasını sağlamıştır. Bu durum Hırvatların, kültürleri ve tarihleri için çok önemli bir olay olan Batı medeniyetinin etki alanına girmesine ve Katolik mezhebinin yaygınlık kazanmasına yol açmıştır. Latin etkisi, özellikle Vladislav (821-35) döneminde Nin'de (Roma Nona) Hırvat Latin piskoposluğu kurulduğunda kısa sürede en üst düzeye çıkmıştır. Branimir'in iktidarı (879-892) döneminde Hırvatistan'ın Batı dünyasına siyasi ve dinî (Katolik) olarak eklenmesi nihai halini almıştır. Branimir tahta çıkar çıkmaz papalık elçisi John'u kendisi ve Hırvat halkı adına tam teslimiyet mektuplarıyla birlikte Papa VIII. John'a göndermiş, Papa da 879 tarihli iki mektupla Hırvat prensi ve halkının Katolik kilisesine olan aidiyetini memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir (Spinka, 1933: 18-22). 905-1102 tarihleri arasından bağımsız Hırvatistan Krallığı'nın sona ermesinden sonra Macaristan'a bağlanan Hırvatistan, Macaristan ile bir Katolik birlik oluşturmuş ve bu durum 1918'e kadar sürmüştür (Kurian, 2011).

16. yüzyılda Katolik Kilisesi'nin Avrupa'da yüzyıllar boyunca kurduğu hakimiyet, Reform hareketiyle sarsılmıştır. Kilisenin gittikçe zenginleşmesi, endüljans uygulamaları (para karşılığında günahları affetmesi ve cennetten yer satması), matbaacılık ve basım teknolojisinin gelişmesiyle İncil'in yerel dillere çevrilmesi, okuryazarlığın artmasıyla İncil'i okuma ve anlamının Kilise ve din adamları sınırlarından çıkıp tabana yayılması gibi dinî, siyasi ve sosyo-ekonomik olayların yol açtığı Reform hareketiyle Hristiyanlıktaki mezhep birliği bozulmuş ve Protestanlık, Kalvinizm gibi farklı mezhepler ortaya çıkmıştır. Katolik kilisenin reform hareketine karşı giriştiği, Reform hareketinin tezlerine karşı bir savunma ve aynı zamanda yeniden dine döndürme, yeniden eğitim, sürgün veya imha yoluyla bu hareketleri baskılama niteliğindeki faaliyetler de *Katolik Reformu* veya *Karşı Reform* olarak adlandırılmıştır (Esen, 2017: 116; Schirrmacher, 2011). 16. yüzyılın ortalarında Hırvatistan'a gelen Cizvitlerin etkili çalışmalarıyla Hırvatistan'da Karşı Reform hareketi başarılı olmuştur. Cizvitler öncelikle eğitim temelli çalışmalarıyla Hırvat toplumunda Katolik düşüncesini ve inancını yeniden canlandırmıştır. İlkokulların yanı sıra 1669 yılında kurdukları, ilahiyat ve felsefe eğitimi veren Zagreb Cizvit Akademisi daha sonra Zagreb Üniversitesi olacak ve bu üniversite Güneydoğu Avrupa'daki en eski ve en büyük üniversite haline gelecektir. Cizvitler Hırvat toplumunda bilim ve kültür ile popüler Hırvat dili ve Slav geleneklerinin gelişmesinde önemli rol oynamış; aynı zamanda Hırvat idarecilerinden de destek görmüştür. Bunun sonucu olarak 17. yüzyılın erken döneminde Hırvat Meclisi (Sabor) Katolikliği ülkedeki tek izin verilen mezhep olarak ilan etmiştir (Klimek, 2011: 265; Kurian, 2011).

4. KATOLİK KİLİSESİ VE HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİ

Balkanlar'da benzer dili konuşan, tarihsel olarak aynı coğrafyayı paylaşan Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar arasında din ve mezhepsel farklılık en temel kimlik gösterenidir. Katoliklik Hırvatların, Ortodoksluk Sırların ve İslamiyet de Boşnakların siyasi, sosyal, ekonomik ve ideolojik söylem ve eylemlerinin belkemiğini oluşturmuştur. Milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte bu coğrafyada dinî ve mezhepsel yapılar da bu hareketleri bireysel ve/ya kurumsal, maddi ve/ya manevi olarak desteklemiş, motive etmiş ve yönlendirmiştir.

Hırvatlar özelinde de Katoliklik hem bir din hem de kültürel bir yönelim olarak Hırvatları benzer dili konuştukları Ortodoks Sırp ve Müslüman Boşnaklardan ayırmış; Hırvatlık, Katoliklikle eşit hale gelmiştir. Hırvatların dinî yaşayışları zayıf olsa da Katoliklik bir dinî inançtan ziyade bir kimlik ve ulusal tutum ve davranış meselesi olmuştur. Bu durum özellikle Hırvatistan'ın kuzeydoğusundaki Slavonya ya da Bosna-Hersek'teki Hırvatların yaşadığı bölgeler gibi birden fazla etnik ve dinî grubun yoğun olduğu yerde çok daha açıktır. Homojen ve kırsal kesimde Katoliklik bir ulusal kimlik meselesi olmasının yanı sıra aynı zamanda bir dinî inanç ve pratik konusu da olmuştur (Dérens, 2005).

Hırvatların Katolik kimliği onları diğer Slav unsurlarından ayırmakta; ama Batı Avrupa'yla da bütünleştirmektedir. Çünkü Katoliklik onları Vatikan'a yani Roma'ya, Roma da onları Avrupa'ya bağlamaktadır. Katoliklik kimlikleri Hırvat kimliğinin bir göstergesi olduğu gibi aynı zamanda onları Avrupa ve Batı'ya ait gösteren, o şemsiye altına sokan kimliklerdir. Katolik olmak demek Batı'nın kültür ve medeniyet havzasına dahil olmak demektir. Sırlar Ortodoks oldukları için Bizans'a yani Doğu'ya aittir, Doğu medeni değildir, Sırlar Doğu'ya ait oldukları için medeni değildir, vahşidir. Bu anlayış Medeni/Batılı Hırvatlar- Vahşi/Doğulu Sırlar gibi bir dikotomik hafızanın oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Hırvatlar aynı zamanda kendi halklarını "seçilmiş kişi" olarak sunarak, Bizans, Türk, Sırp vb. Doğu istilalarına karşı Katolikliğin ve Papalığın "en güçlü kalkanı" olarak görmüşlerdir. Leo X gibi papaların Hırvatistan'a Katoliklik ve Hıristiyanlığın bir "duvarı" veya "kalesi" (Antemurale Christianitatis) demesi, hem bu düşüncenin ürünüdür, hem de sonraki süreçte de bu düşüncüyü besleyen ve Hırvatları bu rol ile ilişkilendirilmesini sağlayan bir döngünün ifadesidir (Ognyanova, 2009: 165).

Katolik Kimliğinin Hırvatlıkla özdeşleştiği Hırvatistan'da kilise ile milliyetçiler arasında da güçlü bir ilişki vardır. Milliyetçiler kiliseyi kendi mücadelelerinde kurumsal ve kuramsal bir sponsor olarak görmüş, araçsallaştırmıştır. Samimi ve dindar milliyetçilerde amaç-araç arasında bir ayırım yapmak mümkün değildir. Onlar inancın yüzyıllar boyunca Hırvat halkının, devletinin, kültürünün ve ulusal kimliğinin korunmasına tarihi katkısını sık sık dile getirmişlerdir (Ognyanova, 2009: 164; Ramet, 1989: 306-308). Seküler milliyetçilerde inanç ve ibadet zayıf olsa dahi kilise daima önemsenmiş, araçsallaştırılmıştır. Bu yönüyle amaçları için bir araç kılınmıştır. Benzer şekilde Katolik Kilisesi, din adamları ve yayın organları da her zaman Katolikliğin devlet dini olduğu etnik olarak bütünleşmiş bir Hırvat ulus-devletini idealleştirmiştir (Perika, 2002: 214; Brkljačić, 2001: 3).

Katolik Kilisesi ile Hırvat milliyetçiliğinin en iç içe geçtiği hareket ve dönemlerden birisi Ante Paveliç'in Ustaşa Hareketi ile Almanya-İtalya'nın kurduğu Bağımsız Hırvatistan Devleti'dir (Nezavisna Država Hrvatska-NDH, 1941-1945).

Ante Paveliç'in Ustaşa hareketinde milliyetçi eğilimlerle din-kilise-ruhban üçlüsünün ilişkisi oldukça önemliydi. Katoliklik vurgusu bu hareketin propagandalarının büyük bir kısmını oluşturmuştur. Söylemlerinde ve basın organlarında sürekli olarak Tanrı ve din, papa ve kilise, Hırvatlar için dinin tarihsel değeri ve katkısı yer almış ve *“Tanrı ve inançla her zaman önde yürüyoruz”* gibi sloganlar ön plana çıkarılmıştır. Ustaşa'nın lideri Ante Paveliç *“efendi, Tanrı ve Hırvat halkından başkası değildir”* demiştir (Ognyanova, 2009: 168). Ustaşa hareketinin ideologlarından biri olan Mile Budak da *“Ustaşa hareketinin temelinin din olduğunu”* söylemiştir (Ognyanova, 2009: 163). Yine başka bir konuşmasında, Budak *“Paveliç, Tanrı'nın iradesini yerine getiriyor. Ustaşa hareketinin eylemleri Katolik Kilisesi'nin çıkarımadır. Tüm faaliyetimiz kilise ve Katolik inancına bağlıdır”* demiştir (Ognyanova, 2009: 163-172). Hristiyan inançlarını açıkça dile getiren milliyetçiler siyasi muhaliflerini de Tanrı'nın düşmanları olarak itibarsızlaştırmaya çalışmıştır. Bölgede nüfuzu oldukça güçlü olan kilise ile yakın ilişkiler, milliyetçilerin farklı sosyal çevrelere kolayca sızmasına ve onları kazanmalarına yardımcı olmuştur (Ognyanova, 2009: 160-161).

Ustaşalar'a göre Hırvatlar için inanç ve özgürlük birbirleriyle sıkı sıkıya bağlı olup Hırvatlar her zaman bu iki değer için savaşmışlardır. Vatan sevgisi Katoliklik ile eşanlamli olup ikisi birbirinden ayrılamaz. Ustaşa propagandasında Katoliklik ile Hırvatlık, Katolik Kilisesi ile Hırvat halkı arasında öyle bir özdeşlik ilişkisi kurulmuştur ki iyi bir Katolik olmayanın iyi bir Hırvat olamayacağı savunulmuştur. Bu özdeşleştirme aynı zamanda inancın kaybolmasının, sürekli dış düşmanlar tarafından tehdit edilen milletin yok olması veya asimile edilmesi anlamına gelebileceği, din ve inancın olmaması halinde millet ve milli kimliğin de olmayacağı düşüncesine götürmüştür. Böylece Katoliklik Hırvatlaştıkça, Hırvat kimliği de Katolikleşmiştir (Ognyanova, 2009: 164-165).

Hırvat Kilisesi de bu süreçte anti-komünizm güçlerini bir araya getiren, mobilize ve motive eden en önemli kurumlardan biri olarak önemli rol oynamıştır. Kilisenin pek çok temsilcisi Ustaşa hareketiyle yakın ilişkiler içerisinde olmuş, bazen doğrudan etnik temizlik politikasına katılarak bu rejimin şiddet eylemlerinin de bir parçası olmuştur. Zagreb Piskoposu Alojzije Stepinac Hırvatların ulusal bir devlete sahip olma hakkının olduğunu söyleyerek bir yönüyle Hırvat milliyetçiliğinin sembolü haline gelmiştir (Stallaerts, 2009: 43). Özellikle Bosna'da bazı Fransiskenler de Ortodoks Sırpların zorla din değiştirme kampanyalarına katılmıştır (Dérens, 2005). Katolik Kilisesi, Ustaşa rejimine, kurucu efsane, vatanseverlik ritüeli ve devlet bürokrasisi gibi devlet olmanın maddi ve manevi bileşenlerini temin etmiştir. Kiliseye göre, yeni devlet (NDH) on üç asırlık geleneğin doğal ürünüdür. Yeni devletin kuruluş sürecinde Katolik örgütlerin on binlerce üyesi NDH'ye hizmet etmiştir. Katolik örgütlerden ve Katolik üniversite ve liselerinden mezun olan çok sayıda kişi işe alınmıştır. İtalyan işgali altındaki bölgelerin dışındaki Katolik din adamlarının çoğu Ustaşa destekçisi olup, bazı Katolik din adamları Ustaşa üniforması giyerek rejimin memurları olarak görev yapmıştır. Ustaşa rejiminin yıkılmasında sonra sürgüne gönderilen bazı Katolik din adamları savaş suçlusu olarak arandığı gibi, Kilise de uluslararası çapta aranan bazı Ustaşa savaş suçu zanlılarının saklanması ve kaçmasında etkisi olmuştur. Örneğin Ante Paveliç, Katolik Kilisesi'nin desteğiyle İtalya'ya, ardından Arjantin'e kaçmayı başarmıştır (Perica, 2002: 25). Bununla birlikte Ustaşa rejimi ile Kilise arasındaki ilişkiyi değerlendirirken tüm din adamlarının Nazi-Faşist ideolojiye arka çıktığı şeklinde bir değerlendirme de yapmamak gerekir. Bölgedeki bazı din adamları, zulme uğrayan gruplara saklanmış, Nazilere ve faşist ideolojiye açıkça

karşı çıkmışlardır. Bu nedenle bunlardan birçoğu zulüm görmüş ve bazıları Almanya'daki kamplarda hapsedilmiştir (Perica, 2002: 25; Ognyanova, 2009: 162; Matijević, 2006: 120).

Tito'nun önderlik ettiği Partizanların zaferinden sonra Ustaşa rejimi yıkılmış ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Hırvatistan da bu cumhuriyeti oluşturan altı federe devletten biri olmuştur. Komünizmin ilk yıllarında, özellikle 1953'ten önce Hırvatların dinî ibadetleri ile dindar addedilen aktörlerin siyasi faaliyetleri yoğun bir şekilde engellenmiş ve sürekli kontrol altında tutulmuştur. Böylece Katolik Kilisesi için oldukça zor bir dönem başlamıştır. Bu hem diğer dinî gruplar gibi komünizmin din karşıtı söylem ve uygulamalarından kaynaklanmış, bundan ayrı olarak yukarıda da belirtildiği gibi Katolik Kilisesi Alman-İtalyan yanlısı Ustaşa rejimiyle ilişkilendirildiği için Hırvatlar ayrıca baskıya maruz kalmıştır. Pek çok din adamı ve dinî lider idam edilmiş, hapse atılmış veya sürgüne gönderilmiştir. Zagreb Piskoposu Alojzije Stepinac, 1946 sonbaharında yargılanıp 16 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Kiliseye ait mülkler kamulaştırılmış, yayın organları zaman zaman yasaklanmıştır (Brkljačić, 2001: 2).

Katolik Kilisesi zaman geçtikçe rejimle daha uyumlu ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu değişimde Vatikan'ın, Komünist rejim ile başlarda gerilimli bir dış politika izlese de 1960'lı yıllara gelindiğinde görece daha uyumlu ve istikrarlı bir politika izlemesinin etkisi olmuştur. Çünkü Vatikan daha ulusüstü politikaları ve diplomasiyi tercih etmiştir. 1966 yılında Vatikan ile Belgrad arasında yapılan antlaşma ile Vatikan Yugoslavya'nın mevcut siyasi ve ideolojik değişimini kabullendiğini ortaya koymuştur (Stallaerts, 2009: 43).

1967-1971 yılları arasındaki Hırvat Baharı (Maspok) sırasında Vatikan-Hırvat Katolik Kilisesi'nin takındığı tutum yukarıda bahsedilen uyumlu ilişkilerin bir örneğini teşkil etmektedir. Hırvat Kitle hareketi (Maspok) 1967 yılında Sırbo-Hırvatça dil meseleleri özelinde çıkmış, daha sonra kültür, ekonomi, eğitim ve daha birçok alana sirayet ederek bir kitle hareketine dönüşmüştür. Vatikan Yugoslavya'nın içişlerine karışmama taahhüdüne ilişkin olarak Hırvat Kilisesi'nden bu eylemlere müdahil olunmamasını istemiş, kilise de resmi bir tutum takınmaktan çekinmiş, kilise yöneticileri ve din adamları her türden aşırı milliyetçiliğe, etnisite, din veya ırktan kaynaklı nefret söylem ve eylemlerine karşı olduklarını belirterek, aktivistlerden gelen müdahale çağrılarına rağmen doğrudan destek vermekten çekinmiştir (Perica, 2000: 534-537).

Tito'nun 4 Mayıs 1980'de ölümünden sonra Yugoslavya'da karışıklıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum özellikle 1974 Anayasasının meydana getirdiği politik tablo ile yakından ilişkilidir. Çünkü kararların altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan sekiz politik aktörün oy birliğiyle alınması durumu güçleştirmiştir. Gerekli siyasi ve ekonomik reformların yapılması zorlaşmış, dış borçlar, ekonomik kriz ve işsizlik Yugoslavya genelinde milliyetçilik akımlarını hızlandırmıştır. Özellikle Sırp, iktidarın çoklu paylaşımından rahatsız olup, 1974 Anayasası'nın kurguladığı sisteme itiraz etmişlerdir. Sırbistan Komünist Partisi'nin liderliğini ele geçiren Slobodan Milošević'in, 1987 yılında da Sırbistan Cumhuriyeti'nin başkanlığına seçilmesinden sonra Sırbistan öncülüğünde ortaya çıkan radikal hareketler sonucu Yugoslavya Komünist Partisi 1990'da dağılma sürecine girmiştir. Bu durum aynı zamanda Yugoslavya Devleti'nin de parçalanmasının önünü açmıştır (Aruçi, 2013: 577). İlk olarak Slovenya ve Hırvatistan 25 Haziran 1991 tarihinde bağımsızlıklarını ilan etmiştir.

Komünist rejimin yıkılışının kesinleşmesiyle birlikte Hırvat Kilisesi yeni dönemi memnuniyetle karşılamıştır. Zaten kilise temsilcileri de dağılma sürecinde, Hırvatistan'ın Yugoslav Federasyonu'ndan ayrılma hakkına sahip olduğunu dile getirmiştir. Pek çok din adamı Hristiyan Demokrat profili çizen Tucman'ın Hırvat Demokrat Birliği'ne (HDZ) katılmış, partide görevler almıştır. Dönemin Zagreb Başpiskoposu Franco Kuhariç, Franco Tucman rejimi ile yakın ilişkiler içinde olmuştur. Ayrıca yurtdışındaki Katolik rahipler ve Hırvat toplulukları Tucman'ın seçim kampanyası için yardım toplayarak yurtdışındaki Hırvatları mobilize etmiştir. Vatikan da birçok Avrupa ülkesinden önce Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanıdığı gibi diğer ülkelerin de bağımsızlığı tanınmasını teşvik etmiştir. Papa II John Paul de 1994 yılında Zagreb'i ziyaret etmiştir (Bremer, 2010: 2; Klimek, 2011: 265-266; Perica, 2000: 537; Perica, 2002: 141-187; Stallaerts, 2009: 43). Yeni kurulan devlette din adamları için vergi muafiyeti ve okullarda din derslerinin verilmesini sağlayan düzenlemeler çıkarılmıştır. Hırvat Kilisesi aynı zamanda komünist dönemde kamulaştırılan mal varlığının önemli bir kısmını da geri almıştır (Bremer, 2010: 7-8; Dérens, 2005). Böylece kilise ile bağımsızlığını yeni kazanan devlet arasında yoğun bir etkileşim yaşanmıştır. Hırvat milliyetçiliği de komünizm sonrası Katolik Kilisesi'nin önderlik ettiği manevi bir uyanışı tecrübe etmiştir. Komünizm sonrası Kilisenin eğitim ve sosyal hayatta edindiği özgürlüklerle birlikte bu durum daha fazla görülür hale gelmiştir (Dérens, 2005). Hırvat Katolik Kilisesi 1984 yılında Efkariya Kongresi düzenlemiş ve dört yüz binden fazla insan katılım sağlamıştır (Klimek, 2011: 265). Katolik Kilisesi ayrıca basit bir "tarih kazası" diyerek Ustaşa rejimini marjinalleştirmiş, orta çağ devleti, Habsburg dönemi ve 1991'den beri bağımsız Hırvatistan arasındaki "tarihsel süreklilik" paradigmasına göre tanımlanan Hırvat tarihini yeniden yazma çalışmasına katkı sağlamıştır (Dérens, 2005).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada dinin Hırvat milliyetçiliği üzerindeki etkisi, Hırvat Katolik Kilisesi ile Hırvat milliyetçiliği arasındaki ilişki ele alınmıştır. 19. yüzyılın başlarında artan Macarlaştırma politikası modern Hırvat milliyetçiliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tepkisel özelliğinin yanı sıra Hırvat ulusal kimliğinin iki baskın özelliği daha göze çarpmaktadır. Bu baskın özellikten ilki, Hırvatların her zaman bir "devlete" sahip oldukları düşüncesidir. Bu düşünce tarihsel ve sosyal hafızada muhafaza edilmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. İkinci özellik, Sırlar, Boşnaklar, Slovenler olmak üzere Güney Slav halklarıyla benzer coğrafyayı ve dili paylaştıkları için Hırvatların bunlarla yaşadığı gerilimli kimlik ilişkileridir.

Hırvatistan, doğudan Bizans ve Ortodoks, batıdan Roma ve Katolik etkisine maruz kalmış, her iki taraftan da misyonerler, din adamları gelmiş ve çeşitli kiliseler kurmuştur. Bununla birlikte özellikle 10. yüzyıldan itibaren Roma ve Katolik etkisi daha baskın olmuş, Hırvatistan hem siyasi hem de dini olarak Batı Avrupa'nın yörüngesine yerleşmiştir. Reform döneminde de 16. yüzyılın ortalarında Hırvatistan'a gelen Cizvitler yaptıkları çalışmalar ve kurdukları eğitim kurumlarıyla Hırvatistan'ın Katolik kimliğinin muhafaza edilmesinde önemli rol oynamış, diğer mezheplerin yayılmasını önlemişlerdir. Cizvitler, Katolik kimliğinin muhafazasında önemli rol oynadıkları gibi, Hırvat toplumunda bilim ve kültür ile popüler Hırvat dili ve Slav geleneklerinin gelişmesinde de önemli katkılar sunmuştur. Bunun sonucu olarak 17. yüzyılın erken döneminde Hırvat Meclisi (Sabor) sadece Katoliklik mezhebine izin vererek onun konumunu sağlamlaştırmıştır.

Katolik mezhebinin Hırvatistan'da güçlenmesiyle Hırvat milli kimliği ile ilişkisi güçlenmiş, bu kimlikle özdeş hale gelmiştir. Bu durum kilise ile milliyetçiler arasındaki etkileşimi artırmıştır. Dini hassasiyeti zayıf seküler milliyetçiler kiliseyi kendi mücadelelerinde kurumsal ve kuramsal bir sponsor olarak görerek araçsallaştırmıştır. Bu milliyetçiler kilise ve din adamlarıyla da ilişkilerini iyi tutmaya gayret etmiştir. Samimi ve dindar milliyetçilerde ise din bir araç olmaktan ziyade amaçlarının bir parçası olmuştur. Bu milliyetçilerde amaç-arac arasında bir ayırım yapmak mümkün değildir. Çünkü kendi milliyetçilik davalarında Katolik kimliği kurucu ve ayrılmaz bir parça olarak var olmuştur. Onlar inancın yüzyıllar boyunca Hırvat halkının, devletinin, kültürünün ve ulusal kimliğinin korunmasına tarihi katkısını sık sık dile getirmişlerdir. Benzer şekilde Katolik Kilisesi, din adamları ve yayın organları da her zaman Katolikliğin de facto devlet dini olduğu etnik olarak bütünleşmiş bir Hırvat ulus-devletini idealleştirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve İtalya, kiliselerin ve din adamlarının rol aldığı, din ve milliyetçiliğini iç içe geçtiği bir yönüyle klerikal faşist kukla devletler kurmuştur. Bunlardan biri de Ante Paveliç'in Ustaşa hareketi ile Almanya-İtalya'nın kurduğu Bağımsız Hırvatistan Devleti'dir. Katolik kimliğini çok güçlü bir şekilde ön planda tutan Ante Paveliç'in Ustaşa hareketi, propagandalarının büyük bir kısmını bunun üzerine inşa etmiştir. Hırvat Kilisesi de bu süreçte anti-komünizm güçlerini bir araya getiren, mobilize ve motive eden en önemli kurumlardan biri olarak önemli rol oynamıştır. Kilisenin pek çok temsilcisi Ustaşa hareketiyle yakın ilişkiler içerisinde olmuş, bazen doğrudan etnik temizlik politikasına katılarak bu rejimin şiddet eylemlerinin de bir parçası olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra kurulan komünist Yugoslavya'da Katolik Kilisesi, Vatikan ile uyumlu bir şekilde yeni rejimin varlığını kerhen kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu durumu özellikle 1967-1971 yılları arasında Sırb-Hırvatça dil meseleleri özelinde çıkan, sonraki süreçte ise kültür, ekonomi, eğitim ve daha birçok alana sirayet ederek bir kitle hareketi haline gelen Hırvat Kitle hareketi (Maspok) sürecinde gözlemlemek mümkündür. Vatikan Yugoslavya'nın içişlerine karışmamayı taahhüt ettiği için Hırvat Kilisesi'nden de bu eylemlere müdahil olunmamasını istemiştir. Bu nedenle Hırvat Katolik Kilisesi bu eylemlerde resmi bir tutum takınmaktan çekinmiş, kilise yöneticileri ve din adamları her türden aşırı milliyetçiliğe, etnisite, din veya ırktan kaynaklı nefret söylem ve eylemlerine karşı olduklarını belirterek, aktivistlerden gelen müdahale çağrılarına rağmen doğrudan destek vermekten çekinmiştir. Bu da, Hırvat Katolik Kilisesi'nin kurumsal olarak, dini ve Vatikan ile olan ilişkilerini yerel ve milli kimlik meselelerine göre daha öncelikli tuttuğunu göstermektedir.

Son olarak Katolik kimliğinin Hırvatlıkla özdeşleştikçe iki temel sonuç doğurduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle Katolik kimliği Pan-Slavist ve Pan-Yugoslavist eğilimleri zayıflatmıştır. Çünkü Pan-Slavizm veya Pan-Yugoslavizm, Ortodoks Sırp, Bulgarlar, Makedonlar, Karadağlılar ile Müslüman Boşnakların sosyo-ekonomik ve siyasi bütünleşmesini gerektirir. Hırvatlar Katolikleştikçe ve Katoliklik Hırvatlaştıkça böylesi bir siyasi projenin varlığı imkân dahilinden çıkmıştır. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde de Kilise'nin bağımsız bir Hırvatistan'dan yana olduğu hatırlanmalıdır. Bu da bütüncül bir Yugoslavya projesini ortadan kaldırmıştır. İkinci olarak Hırvatların Katolik kimliği onları Vatikan'a yani Roma'ya, Roma da onları Avrupa'ya bağlamaktadır. Yani Katoliklik kimlikleri Hırvat kimliğinin bir göstergesi olduğu gibi aynı zamanda onları Avrupa ve Batı'ya ait gösteren, o şemsiye altına sokan kimliklerdir. Katolik

olmak demek Batı'nın kültür ve medeniyet havzasına dahil olmak demektir. Sırlar Ortodoks oldukları için Bizans'a yani Doğu'ya aittir; Doğu medeni değildir, Sırlar Doğu'ya ait oldukları için medeni değildir, vahşidir. Bu anlayış Medeni/Batılı Hırvatlar-Vahşi/Doğulu Sırlar gibi bir dikotomik hafızanın oluşmasını da beraberinde getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso books.
- Aruçi, M. (2013), *Yugoslavya. İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 43, ss. 573-579), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Biondich, M. (2006). "We Were Defending the State": Nationalism, Myth, and Memory in Twentieth-Century Croatia. J. Lampe ve M. Mazower (Ed). *Ideologies and National Identities : The Case of Twentieth-Century Southeastern Europe* içinde. Budapest: Central European University Press.
- Bremer, T. (2010). Croatian catholic church and its role in politics and society. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 30(3), 1.
- Brkljačić, M. (2001). Croatian catholic church imagines the nation. *Balkanologie*, Vol. V, n° 1-2.
- Brubaker, R. (2012). Religion and nationalism: Four approaches. *Nations and nationalism*, 18(1), 2-20.
- Demir, H. (2012). XIX yüzyılda Hırvat ilirizm hareketi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, 1/1 (2012), 209-239 .
- Demir, H. (2015). Hırvat politikacı Stjepan Radić'in (Kon) federal orta avrupa programı. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi-Trakya Üniversitesi*, 4(1), 19-40.
- Dérens, J.-A. (2005). *Analyse: la Croatie, une Pologne au bord des Balkans?*, <https://www.religion.info/2005/02/22/analyse-la-croatie-une-pologne-au-bord-des-balkans>.
- Erdem, T. (2020). *Milliyetçilik*. İstanbul: Otorite.
- Esen, S. (2017). Karşı reform hareketi ve dominikenler. *Dini Araştırmalar*, 20(52 (15-12-2017)), 111-130.
- Fokas, E. (2015). Religious Nationalism. A.D. Smith, X. Hou, J. Stone, R. Dennis and P. Rizova (Ed.) *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism* içinde. New Jersey: Wiley-Blackwell
- Moaçanın, N. (1998). Hırvatistan, *İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 17, ss. 397-400), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Hayes, C. J. (1995), *Milliyetçilik: Bir Din*. (Çev. Murat Çiftkaya). İstanbul: İz Yayınları.
- Klimek, D. P. (2011). Croatia. Juergensmeyer, M., & Roof, W. C. (Eds.). (2011). *Encyclopedia of global religion* içinde SAGE publications.
- Krulic, J. (1998). Hırvatlar, Bosnalı "Müslümanlar" ve Sırların Ulus Devlet Kavrayışı. J. Leca (Ed). *Uluslar ve Milliyetçilikler* içinde (ss. 89-94). İstanbul: Metis Yayınları.
- Krupalija, M. ve Demirezen, İ. (2021). Modern Boşnak Milli Kimliğinin Teşekkülünde Tarih Anlayışı ve Tarihyazımı Çalışmalarının Gelişimi. *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 14-36.
- Kurian, G. T. (2011). Croatian Christianity. G. Kurian (Ed). *The Encyclopedia of Christian Civilization* içinde. Wiley-Blackwell
- Motyl, A. J. (2001). *Encyclopedia of nationalism, Two-volume set*. Academic Press
- Ognyanova, I. (2009). Religion and church in the ustasha ideology. *Croatica Christiana Periodica*, 33(64), 157-190.
- Perica, V. (2000). The catholic church and the making of the croatian nation, 1970–84. *East European Politics and Societies* 14, no. 3: 532–64.
- Perica, V. (2002). *Balkan idols: Religion and nationalism in Yugoslav states. Religion and Global Politics*. New York: Oxford University Press.

- Ramet, P. (1989). Religion and Nationalism in Yugoslavia, S. P. Ramet (Ed). *Religion and Nationalism in Soviet and East European Politics* içinde. Durham and London: Duke University Press.
- Schirmacher, T. (2011). Counter-Reformation. G. Kurian (Ed). *The Encyclopedia of Christian Civilization* içinde. Wiley-Blackwell
- Smith, A. (2018). *Seçilmiş halklar. İstanbul: Alfa Yayıncılık.*
- Soper, J. C. ve Fetzer, J. S. (2018). *Religion and nationalism in global perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spinka, M. (1933). *Christianity in the Balkans A History of Christianity in the Balkans. A Study in the Spread of Byzantine Culture among the Slavs*. Chicago: The American Society of Church History
- Stallaerts, R. (2009). *Historical dictionary of Croatia*. Scarecrow press.
- Matijević, M. (2006). Religious communities in croatia from 1945 to 1991. *Review of Croatian History*, 2(1), 117-140.
- Tuncer, F. F. (2020). Hırvatistan'da din ve devlet. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 17-25.

EXTENDED SUMMARY

Religion is a phenomenon that plays an important role at various levels in the development of nationalism. In some nationalist movements, religion has been identified with national identity, has provided the necessary discourse and practices in raising national consciousness, and has served as a motivating, mobilizing and manipulating tool for people. In the case of Croats, the Catholic identity, both as a religion/sect and a cultural orientation, separated the Croats from the Orthodox Serbs and Muslim Bosniaks with whom they spoke a similar language; Croatianism has become equated with Catholicism. Catholicism has become an identity and national attitude and behavior rather than a religious belief, independent of the religious life and practices of the Croats. With the strengthening of the Catholic sect in Croatia, its relationship with the Croatian national identity has strengthened and it has become identical with this identity. This situation increased the interaction between the church and the nationalists. Nationalists saw the church as an institutional and theoretical sponsor in their struggles and instrumentalized it. For sincere and religious nationalists, it is not possible to distinguish between an end and a means. They have often cited the faith's historic contribution to the preservation of the Croatian people, state, culture and national identity over the centuries. Even if faith and worship are weak in secular nationalists, the church has always been cared for and instrumentalized, and in this respect, it has been made a tool for its purposes. Similarly, the Catholic Church, the clergy, and the media have always idealized an ethnically integrated Croatian nation-state, in which Catholicism is the de facto state religion. This study aims to examine the influence of religion on Croatian nationalism and the relationship between the Croatian Catholic Church and Croatian nationalism. What role does religion play in the development of Croatian nationalism? What is the relationship between Croatian national identity and Catholicism? What is the relationship of the Croatian Catholic Church with the Croatian nationalist movement? For the Croatian Catholic Church, do issues of national identity have precedence over religion? How has Catholicism influenced Pan-Slavism and Pan-Yugoslavism? This study consists of four main parts. First of all, studies examining the relations between religion and nationalism are presented. In the second part, the development of Croatian nationalism, in the third part, the conversion of Croats to Christianity and the dominance of the Catholic sect in Croatia, and in the last part, the relations between the Catholic Church and

Croatian nationalism are discussed. For the studies in this field in Turkey, it is seen that the studies of nationalism are examined under the broad heading of Balkan Nationalism. Some studies examine Serbian, Bulgarian and Albanian nationalisms separately in connection with the Ottoman domination in the Balkans. However, Croatian Nationalism is discussed in relation to Balkan nationalism, not a separate topic. In this study, Croatian nationalism is handled singularly in the context of religion and nationalism. In the context of these questions, the study shows that the Catholic identity is identified with Croatian as both a sect and a cultural orientation, this identification weakens the Pan-Slavist and Pan-Yugoslavist tendencies, brings the Croats closer to Western Europe, however the Croatian Catholic Church institutionally prioritized religious/Vatican issues over local and national identity issues.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Murat KAÇER, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | *Murat KAÇER who is the author has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Çalışmanın tamamı yazar tarafından yürütülmüştür. | *The entire study was conducted by the author.*

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | *No conflict of interest or common interest has been declared by the author.*

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | *The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | *The author declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.*